

Paul Rowinski, *Post-Truth, Post-Press, Post-Europe. Euroscepticism and the Crisis of Political Communication*, Palgrave Macmillan, Cham, Switzerland, ISBN 978-3-030-55570-2; ISBN 978-3-030-55571-9 (eBook), 2021, 257 p.

Paul Rowinski's book is first and foremost uncompromising. The author does not feel any kind of sympathy towards the readers who have neither the guts, nor the information to digest the bellicose tone, the conciseness of style, copious information and the obsessive insistence on the necessity of a dramatic change of the public discourse. The thesis of the book is that politicians are no longer in need of an auspicious press to promote their ideas and projects. Moreover, the author remarks, "a beleaguered mainstream press, in the social media age, is failing to confront the emotiveness of Post-Truth and nationalism - but actually feeding it. They can now convey their messages on social media with the major advantage that it is more accessible and they do not necessarily have to be true." [4]

The author considers that the present-day European culture is controlled by "an emotive Post-Truth Eurosceptic rhetoric" [1], which is best illustrated, to his mind, by two European countries, Italy and Great Britain, that have faced a similar growing influence of social media onto rather different types of readership on the matter of Euroscepticism. In the chapters dedicated to these countries ("Chapter 4. Italy First", "Chapter 5. Italy First: A Journey into Emotive Rhetoric", "Chapter 6. Britain First", and "Chapter 7. Britain First: A Journey into Emotive Rhetoric"), traditional press and media are not viewed as innocent victims of a dishonest battle. On the contrary, they are described as accomplices in a massive ceaseless process of manipulation and the thrilling question one has to find answers to is: "Are we allowing Post-Truth to go unchallenged?"[3]

Post-Truth is defined as it follows: "Post-Truth denotes circumstances in which objective facts are less influential in shaping public opinion than appeals to emotion and personal belief" [Ibid.]. The definition entered the Oxford English Dictionary in 2016, the year in which the word was used excessively in the so-called "mainstream newspaper media" (MSM) even though the linguistic construct was not an invention of this specific year, not even of the specific decade. It is considered to have roots in the academic debates on postmodernism and its suspicion of grand narratives. Truth is one such grand narrative that has come under attack successively in theoretical approaches of and on postmodernism and the issue was transferred from the university auditoria into the public discourse. Philosopher professor, A. C. Grayling is quoted in the book as he tackles the correlation between the 2008 economic crisis and the resentment and inflammation of emotions that echoed so dramatically in social media in the years to come. In this new rhetorical milieu, opinion is worth more than fact and the traditional epistemic competition that the readers have been previously engaged in while reading newspapers or watching the news is no longer acceptable for most of them.

In both Italy and Great Britain, the topic of Euroscepticism (and not necessarily of EU-scepticism), the relation of national identity with European identity have been

frequently at stake, but then again especially after the economic crisis. The author analyses in the aforementioned chapters the ways in which the two countries internalized decisive aspects of crisis: immigration versus free movement of labour force, benefit tourism versus ecological issues, political representation versus marginalization etc. The author depicts unnerving cases of “lazy journalism” that assists the propagation of the Post-Truth emotive rhetoric and the suspension of factuality. Among these, he refers to the way in which the Brexit Deal was presented to the British readers by certain journals, such as the *Sun*, the *Telegraph*, the *Mail*, or the anachronistic way in which the Italian journalists engaged with Grillo, all of them creating an unchallenged platform for the emotive rhetoric of post-truth and hate-speech. As primary solutions to this sort of problems, the author salutes initiatives such as dissecting politicians’ assertions, fact-checking, and, when nothing else works, legal action: “In terms of this notion of democracy, it is argued that even those on the same side of the ideological fence as the Post-Truthers, commit an act of self-harm if they relinquish control and do not scrutinise the Post-Truthers comments to establish if their words can be substantiated. To cease doing so, as evidenced in a series of articles in both the Italian and British press, is to, on a more fundamental level, forfeit what journalists should do: hold the powers that be to account. If this approach gains traction then we eventually become an irrelevance and that opens the door to an even more authoritarian era in Italy, Britain and elsewhere in Europe and beyond, where in trying to keep up with populists and the social media and bloggers, we make ourselves an irrelevance and our publics can simply get the information from the horse’s mouth on Facebook, Twitter or their blogs.” [225]

Otherwise, Paul Rowinski underlines, journalism as we (still) know it is doomed: “If the media indulges rather than challenges [even when they are to some extent in agreement] this could usher in the Post-Press faze in political reporting. The reader will just go and watch Salvini and Johnson on Facebook, discounting or disbelieving the ‘untrustworthy’ media. This will not happen immediately, but a dismissive mainstream press fails to change its response at its peril.” [228]

Luminița-Elena TURCU

Universitatea „Ștefan cel Mare” Suceava
luminitaturcu@litere.usv.ro

**Nicolae Felecan, *Lingvistică și filologie română*, Editura Mega,
 Cluj-Napoca, 2020, ISBN 978-606-020-223-3, 366 p.**

Lucrarea profesorului Nicolae Felecan reprezintă o colecție de texte care însumează cercetări și contribuții aduse pe mai multe paliere ale activității sale științifice. Importanța cărții îi este conferită atât de cuprinsul care adună mai multe domenii și subdomenii de activitate academică, cât și de faptul că volumul de față marchează ultima apariție editorială a autorului în timpul vieții pământești. Ultima parte a anului 2020 a reprezentat un moment trist pentru cultura maramureșeană, deoarecepreciatul om de

știință, lingvist, profesor universitar, clasicist Nicolae Felecană părăsit viața trupească. Interesul ilustrului om de litere s-a manifestat în mai multe domenii ale științelor umaniste, devenind astfel un erudit, cu însemnate contribuții pe parcursul activității sale universitare, înregistrând îndelungate preocupări și notabile performanțe în ceea ce privește domeniul filologiei și cel al lingvisticii.

Volumul adună în șase capitole tot atâtea direcții de interes pentru prolificul filolog datorate cu generozitate precum „un testament” publicului avizat. Lucrarea înregistrează sub forma unui inventar lingvistic și filologic studii care însumează o parte din activitatea publicistică a profesorului Felecan. Primele cinci capitole reunesc studii publicate în ultimul deceniu în reviste de profil din țară și din străinătate, iar ultimul capitol însumează cinci recenzii asupra unor lucrări selectate, probabil cu sufletul, de către autor, nutrind un exercițiu practic de admirație pentru personalități din cultura română care i-au influențat destinul științific.

În primul capitol, *Gramatică*, sunt adunate studii care au în vedere faptele de limbă raportate la personalitatea și la preocupările lui Sextil Pușcariu, dar și o analiză a situației actuale a limbii române care a devenit viciată de vorbitori ai contextului social actual. O altă trecere în revistă o reprezintă „modul în care cărturarii nășăudeni din prima jumătate a secolului al XX-lea au folosit în scrierile lor un limbaj presărat cu multe latinisme și cuvinte regionale” [p. 23], preocuparea pentru meleagurile nășăudene devenind pentru autor nu numai o cercetare lingvistică, ci și o întoarcere acasă. Această primă parte a lucrării conchide cu o analiză a evoluției textelor religioase reperată în al treilea subcapitol.

Titlul *Dialectologie* însumează atât preocupări pentru „aria lingvistică a Maramureșului [...]” [p. 46], cât și o analiză a graiului din satul natal al profesorului. Ultima parte a acestui capitol cuprinde rânduiala vieții oamenilor în jurul oieritului, invocându-se ca studiu de caz păstoritul din Munții Rodnei.

Sub următorul capitol sunt reunite studii ce pot compune un „mic tratat” al *Onomasticii*, domeniu căruia i se alocă cel mai mult spațiu în această lucrare, care poate constitui un ghid pentru cei novici în acest domeniu, dar și un instrument de aprofundare pentru cei avansați. Nici din această parte a lucrării nu lipsește nostalgia științifică a profesorului Nicolae Felecan pentru tărâmul natal, însă remarcăm și existența unei preocupări constante în cercetarea Maramureșului care l-a „înfiat” profesional și familial. În acest sens sunt consacrate studii care immortalizează antroponime, oiconime, nume de bottez, porecle și supranume colective, reperate din cele două zone între care autorul pendulează: Maramureș și Bistrița.

Capitolul *Varia* poate fi interpretat ca un exercițiu de modestie din partea autorului, această parte a lucrării cuprinzând articole însemnate în care se surprinde importanța discursului de la Alba Iulia din 1918, importanța Școlii Ardelene în cultura românească și implicit în destinul poporului român etc.

Penultimul capitol, *Lingviști și filologi*, include figuri însemnate din domeniul științelor umaniste, cercetători din imediata apropiere culturală a profesorului Felecan, evocându-se un periplu biografic în destinele unor oameni „aleși” de către autor pentru a-și înrâma în cuvinte admirația și recunoștința. Personalitățile care fac subiectul acestei părți reprezintă o experiență particulară a autorului, constituind mari întâlniri reciproce, Centrul Universitar Nord din Baia Mare devenind un însemnat „centru” care a găzduit, la chemarea profesorului Nicolae Felecan, dăinuibile personalități: „[...] Astfel au sosit la Baia Mare academicienii Iorgu Iordan, Alexandru Rosetti, Alexandru Graur, Dimitrie Macrea, Ion Coteanu, Boris Cazacu, dar și un număr mare de profesori universitari din București, Cluj, Iași, Timișoara [...]” [p. 277].

Ultimul capitol, *Cărți și oameni*, continuă incursiunea biografică din capitolul anterior, dar sub aspectul recenzării unor opere ale unor autori care au ființat în incidența culturală a regretatului profesor sau au reprezentat obiectivul cercetării acestuia.

Se remarcă în structura și în conținutul lucrării o predilecție pentru „Geniul greco-catolic românesc” [p. 327] sau pentru Sanctitatea Sa, Ioan Paul al II-lea [p. 318], subliniindu-și astfel cu fidelitate opțiunea religioasă. Un loc aparte îl ocupă și predilecția pentru cercetarea locurilor natale, manifestându-se astfel, probabil, „o firească” latură umană, nostalgică, emoțională care transcende zona științifică.

Activitatea ilustrului dascăl este sintetizată în cartea amintită și detaliată în lucrări de specialitate, de sine stătătoare care cuprind zona preocupărilor sale științifice. Retragerea autorului din viața efemeră a atras un val de *condoleanțe și în memoriam* care s-au manifestat precum un alai de cuvinte în presa locală, dar și în reviste de profil, validându-i-se astfel performanța profesională și calitatea umană.

Prin urmare, lucrarea de față poate reprezenta un ghid atât pentru a exprima știința, cât și pentru a propovădui credința sau a exterioriza emoția, nostalgia timpului parcurs în peripluri culturale prin locurile natale, cât și pentru a immortaliza în cuvinte de admirație marile întâlniri.

Scopul și menirea cărții o redă cel mai bine autorul în prefață: „Lucrarea, astfel concepută, are totuși, o structură unitară, într-o perspectivă larg umanistă și poate interesa cercuri extinse de cititori pasionați de fenomenul cultural, în general, și de cel lingvistic, în special” [p. 10].

Ioan Nicolae POP

Universitatea Tehnică din Cluj-Napoca

Centrul Universitar Nord Baia Mare

nicuioan_pop@yahoo.com

COCA Monica, *Dicționar frazeologic de termeni reprezentativi (DFTR)*,

Editura Casa Cărții de Știință Cluj-Napoca, 2020,

ISBN 978-606-171-739-2, 389 p.

Lucrarea de față, aflată la a doua ediție (revăzută și adăugită), are un conținut complex și se înscrie în seria lucrărilor care semnaleză încă din titlu faptul că se adresează tuturor celor interesați de resursele expresive ale limbii române, informațiile cuprinse fiind selectate după un principiu clar de tipologizare, *reprezentativitatea*, înțeleasă, după cum menționa autoarea volumului în Cuvântul-înainte: „atât din perspectivă cantitativă, a productivității unor lexeme-cheie, cât și din punctul de vedere al frecvenței în comunicare”. [p. 5].

Aspectul prin care lucrarea de față se deosebește de altele de profil constă în maniera în care sunt tratate frazeologismele, în traseul propus de autoare, bine gândit, care se reflectă în primul rând în construcția dicționarului, care numără două părți. În prima parte, cea mai amplă [pp. 15-309], sunt înregistrate construcții frazeologice organizate alfabetic, mai ales expresii, numărul minim de frazeologisme cuprinse într-un articol fiind

șase. În organizarea întregului material din prima parte a volumului, care numără conține 623 lexeme de bază, autoarea reușește să atragă atenția asupra complexității domeniului de investigare, care a avut în vedere „expresii întâlnite frecvent în vorbirea curentă [...] mostre de expresivitate lingvistică excerptate din diferite dicționare, din lucrări de specialitate sau înregistrate prin anchetă directă” [p. 5].

Articolele de dicționar din partea întâi, care, față de prima ediție, s-au îmbogățit cu noi sensuri ori cu nuanțarea definițiilor, respectă principii metodologice clare de sistematizarea și organizare: „echivalarea definițiilor lexicografice s-a făcut prin perifraze, cu accentul pus pe informația de natură semantică (mai puțin gramaticală), iar atunci când acest lucru nu a fost posibil, s-a apelat la glosarea printr-o expresie” [p. 4]. În ceea ce privește opțiunea alfabetică de prezentare a expresiilor, aceasta a avut ca motivație aspectul practic, dorința de „a facilita o eventuală consultare rapidă.” [p. 4]. Această primă parte a lucrării, care este rezultatul unei munci migăloase de înregistrare și prelucrare a unui material factologic consistent, s-a îmbogățit, spre deosebire de prima ediție, cu un material inedit, obținut prin anchetă directă, prin interviuri realizate de studenți ai Facultății de Litere și Științe ale Comunicării din cadrul Universității „Ștefan cel Mare” din Suceava în comunități din zona Bucovinei, sub coordonarea autoarei, în cadrul cursului opțional *Frazeologia limbii române*. Dintre construcțiile inedite, neînregistrate în dicționare, reținem: *a bicini balta* „a pescui”; *a lua pe cineva ca din praștie* „a lua pe nepregătite”; *a muta gura (cuiva) la spate* „a lovi pe cineva foarte puternic”, *a număra dinții cuiva* „a bârfi”, *a da o mână de sare* „a fi foarte zgârcit”, *a avea ochi la ceață* „a vedea totul, a surprinde toate detaliile”, *a da drumul la câini* „a se enerva”, *a lua apă în gură* „a tăcea”, *a fi în căutarea viermilor* „a fi pe moarte”, *a se naște cu o lingură de aur în mână sau în gură* „1. a fi norocos. 2. a fi dintr-o familie înstărită”.

Partea a doua a dicționarului, mai redusă ca întindere [pp. 313-389], aduce în prim plan „un corpus lexicografic alcătuit din câmpuri frazeologice de bază, spațiale, temporale, circumstanțiale, ce au la bază lexeme-pivot cu o ridicată frecvență în comunicare” [p. 5], care cresc valoarea cantitativă și calitativă a repertoriului de construcții *reprezentative*. Inițiativa înregistrării unui astfel de repertoriu, organizarea tehnică a termenilor, prezentarea sub forma unor cupluri antonimice organizate alfabetic sporesc utilitatea practică a lucrării. Perechile de antonime ce reprezintă termeni pivot au în vedere următoarele semnificații: *a ajuta – a împiedica, a câștiga – a pierde, a cumpăra – a vinde, a da – a lua, a face – a desface, a intra – a ieși, a merge – a sta, a munci – a lenevi, a râde – a plânge, a se apropia – a se îndepărta, a se bucura – a se întrista, a se căsători – a divorța, a se naște – a muri, a veni – a pleca, a vorbi – a tăcea, adevăr – minciună, admirație – dispreț, aproape – departe, atenție – neatenție, blând – aspru, bogat – sărac, bun – rău, cald – rece, calm – agitat, cuminte – obraznic, curaj – frică, darnic – zgârcit, deștept – prost, dragoste – ură, fericit – nefericit, frumos – urât, gras – slab, mare – mic, prieten – dușman, sănătos – bolnav, sătul – flămând etc.*

În ceea ce privește tehnica înregistrării unităților frazeologice selectate de autoare, remarcăm rigoarea metodei de lucru: explicațiile au fost poziționate după semnul „=”, sunt însoțite de informații de ordin stilistic, „marcate cu prescurtări specifice și consacrate, notate în *Lista de abrevieri?*”, iar „informațiile referitoare la câmpul frazeologic sunt cuprinse în paranteze, lângă cuvântul-cheie, după care se respectă ordonarea alfabetică după prima literă a construcției fixe.” [p. 4].

Lucrarea conține un repertoriu bogat de expresii, multe dintre ele insolite, de aceea, pentru înțelegerea adecvată a acestora, la finalul volumului, într-o secțiune intitulată *Glosar*, sunt explicați termenii regionali sau cei pe care îi regăsim numai în astfel de construcții: *bac, lela, fofărluca, uib, bărbântă, măciură, marac, meșă, harpon, țundra, obiele, chezușie,*

dârmon, veșcă, tîgvă, razăchie, crișă, chichiță, avrig, amoc, alivantă, dârcă, bingă, plaftoriță, cioarda, roită, sas, julă, vastul, dume, ornic, bibliuri, grande, drug, bubul, arșice, boianerie, zurbavă, temenea, carambol, gălci, mahăr ș.a.

Prin abordarea propusă, prin modul de concepere și de prezentare a materialului, lucrarea îi invită pe cititori la un periplu lexicografic ce are ca obiectiv prezentarea celor mai reprezentative mostre de expresivitate lingvistică din limba română și se poate constitui într-o sursă de documentare pentru cei interesați de bogăția și expresivitatea limbii române.

Monica TIMOFTE

Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava
monica.timofte@litere.usv.ro

**Aaron S. Rosenfeld, *Character and Dystopia. The Last Men*,
 Routledge, Taylor & Francis, New York,**

ISBN: 978-0-367-42275-2 (hbk); ISBN: 978-0-367-82310-8 (ebk), 2021, 273 p.

Aaron Rosenfeld holds a PhD in English Literature from New York University and he is an Associate Professor of English at Iona College, teaching classes in the 20th-century literature. Rosenfeld's is the first lengthy study to address the particular role of characters in dystopia. The book explores characters in iconic utopian pieces of fiction written by Yevgeny Zamyatin, Fyodor Dostoevsky, George Orwell, Nathanael West, Anthony Burgess, Kazuo Ishiguro, David Mamet, etc. in an effort to demonstrate the way in which formal utopian and dystopian structures construct specific typologies of characters, relating modern anxieties to variations in practices of representation in utopian literature.

The title of this study pays an explicit homage to the novel *Nineteen Eighty-Four* by George Orwell, entitled originally *The Last Man in Europe*. The choice is explained by the author himself: “The last man is not literally the last human, but the last of a type that expresses a set of ideological and cultural attitudes and practices peculiar to modernity in Europe and the West.” [p. 13]

Further, the difference between traditional novels and dystopian ones is tackled. If the traditional novel encompasses all the factors that contribute to the formation of a single character, the dystopian novel focuses on “industrialization and the rise of the machine, science and socialism and other forms of collectivism, capitalism, totalitarianism and fascism, globalization, overpopulation, environmental collapse, and religion (or its lack).” [p. 18]

The book is divided into three sections. In the first, entitled “Background”, the introduction clarifies the meaning of the term “dystopia” and reveals the sad truth that it could very well describe nowadays world that is full of anxiety, anger, and turmoil. We are taught since childhood that fiction must be read as creative writing, but what are we to do when we read dystopian fiction? In this case, the author remarks, we become aware of the fact that dystopia should be acknowledged as a writing that is marked by *contemporary realism*, that even if it is written or narrated in the past, it is relevant to the present and, most of the time, the future of humankind. Some critics have tried to tag the term as *an*

urge, a sermon, a warning in the form of a satire, a nightmare reverse, etc. On the bright side of the moon there is *utopia*, that is, a work that speaks about an unreal but superb realm, and, on the dark side there is *eutopia*, which stands for the world as being or becoming real. The author of this study prefers the latter term, both of them designating in fact *good places* or *ideal realms* and encapsulating what one may name “a world for everyone”. The main idea that Aaron S. Rosenfeld’s work underpins is that even though we perceive worlds in dystopias as places of collective suffering, the whole experience is surpassed individually, both by the reader and the main character. An important point made by Aaron S. Rosenfeld is, on the one hand, the fact that politicians set the goal for achieving utopia, while the character illustrated in a dystopia is afraid of turning himself or his life into “the object of completed history”.

On the other hand, there is also an anti-dystopian attitude that might be related to the anxiety of displacement. The world constructed by dystopias is not a social world. It is, as Hannah Arendt remarks, a world in which the protagonist is isolated, thus tending to seek company within the masses and to accept the ideals of demagogues. The second chapter, “The Character of Dystopia”, contains four subchapters, with the first, “The Language of Despair”, complaining about the fact that the genre has gradually lost its prestige. George Orwell had also written on this in his 1936 essay, *In Defense of the Novel* concerned as he was about the general state of the novel: “I do not believe [the novel] will disappear... It is much likelier, if the best literary brains cannot be induced to return to it, to survive in some perfunctory, despised and hopelessly degenerate form, like modern tomb-stones, or the Punch-and-Judy show.” [p. 34]

In the second subchapter, entitled “Realist Dystopia”, the author focuses his attention on two novels, *Coming Up for Air* and *Nineteen Eighty-Four* by George Orwell. The protagonist of *Coming up for Air* is an average middle-class man who goes over the main events of his childhood. Like Winston in *Nineteen Eighty-Four*, Bowling’s remembrance may be grasped as a therapeutic recapping of the misfortunes of the 20th-century Europe. Both novels could be labeled as psychological dramas next to the fact that they are identified as dystopias as they both scrutinize epitomes and symbols of totalitarianism, of highly industrialized societies or of a world marred by unfathomable political and moral crises. The third subchapter, “Setting and Character”, discloses the relationship between dystopian character and setting and reveals the fact that “at the level of plot, a character must struggle and triumph or fail in establishing a stable space within his or her environment; at the level of form, the reader must struggle to determine where character ends and setting begins. Dystopia stages this tension as plot.” [42] The last subchapter, “Setting as Character”, draws the conclusion that the dystopian setting *is* character because it allegorizes states of mind and it “portrays a version of the last man, who is organic, emotional, anti-bureaucratic, and anti-utilitarian.” [p. 49]

The third chapter entitled “What we talk about when we talk about Dystopia” analyzes at first the definition of utopia (“an attempt to imagine conditions of possibility for social transformation.”) [p. 56] and each subchapter, “The good Place”, “Anti-utopianism and Anti-utopias”, “Dystopian Narrative”, “Dystopian Law“, “Future (Im)Perfect”, distinguish between the worlds of anti-utopia and critical dystopia, which is “the temporal direction in which escape lies” [60]. In this case, the last man seems to be anti-utopian because his past is full of undesirable events and he is not capable of looking forward to the future. The second section, “De-forming Character”, starts from Orwell’s vision about humanism and makes a valid distinction between utopian humanism, utopian anti-humanism, dystopian humanism and dystopian anti-humanism. The author elucidates

how dystopia confronts the world and the literary past, bringing to the forefront the modernist paranoia that is recycled in order to solve the problem of postmodernist indifference and to shape the main medium for narratives of persecution.

The third section, "Dystopian Variations", centers the discussion on two authors, Nathanael West and David Mamet, on the main technique employed by the American authors of constructing a narrative with a pastoral design that infers a collision between machine future and agrarian past. In the epilogue, the author summons the reader to revel in the dystopian process of destruction because dystopia is an illusory barricade placed in front of the modern man who, while contemplating himself in the mirror, could fail to identify himself otherwise than as image. On the contrary, the author concludes, sometimes the better way of understanding oneself and the world is to close one's eyes and not to stare at the mirror.

Anca-Elisabeta TURCU

Universitatea „Al. I. Cuza”, Iași
turcuancelisabeta@yahoo.com

Călin-Horia Bârleanu, *Gogol și Dostoievski. Între arhetipuri și filonul creștin de creație*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, ISBN 978-606-714-628-8, 2021, 364 p.

Continuând colaborarea începută în anul 2019 cu Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, lectorul universitar doctor Călin-Horia Bârleanu a publicat, cu susținerea financiară a Universității ieșene, din *Fondul Codrin și Ionuț Ciobotaru*, în cadrul colecției *Biblioteca de istorie literară*, coordonate de prof. univ. dr. Antonio Patraș, un studiu dedicat, de această dată, unor mari romancieri ruși.

Prozatorul și dramaturgul de origine ucraineană Nikolai Vasilievici Gogol (1809-1852) a fost unul dintre primii scriitori care au apelat, în operele lor, la tehnici atribuite ulterior suprarealismului și grotescului. Influențat de acesta, prozatorul, filosoful și jurnalistul Fiodor Mihailovici Dostoievski (1821-1881), autor al unor romane, nuvele, povestiri și eseuri care și-au pus amprenta nu numai asupra literaturii, ci și asupra psihologiei și teologiei secolului al XX-lea, a explorat psihicul contemporanilor săi, dăruind posterității unele dintre cele mai bune romane psihologice din literatura universală.

Licențiat în filologie și în psihologie, Călin-Horia Bârleanu alege, tocmai de aceea, să-și îndrepte atenția asupra unor opere literare care „a[u] atras nenumărați cititori și critici, dar care a[u] provocat și atitudini rezervate sau, pentru a folosi terminologia psihanalitică, rezistențe”. Cităm tot din secțiunea introductivă, intitulată *În loc de introducere, despre formele frigului*: „Textele pe care urmează să le evocăm, cu o singură excepție, propun prototipuri umane marcate sau, mai degrabă, stigmatizate de absența contactului uman [...]”

Primul și cel mai scurt dintre cele șase capitole, *Dostoievski: destin, rațiune și impuls* [p. 13-18], punctează pe de o parte evenimentele majore din viața marelui scriitor, iar pe de altă parte, influența exercitată asupra formării sale ca om și creator de către părinții săi și de către

Nikolai Gogol. Interesează, în primul rând, conexiunea între elementele creștine ale scriiturii dostoievskiene și modul în care „Spectrul morții rămâne o prezență constantă în opera lui Dostoievski, al cărui imaginar este, așa cum arată mai mulți comentatori specializați în psihocritică și analiză psihanalitică, marcat de ceea ce s-a numit *pulsione de moarte*.”

Dedicat romanului istoric *Taras Bulba* (1835), cel de-al doilea și cel mai lung capitol, *Gogol și germeii unei creații universale* [p. 19-139], reia ideea influenței exercitate de acesta asupra lui Dostoievski, care „a «preluat», cu toate că mai potrivit ar fi să propunem termenul «continuat», linia literară a unei metafore care și-a demonstrat pe deplin puterea în relație cu psihologia lectorilor”. Subcapitolul II.1., „*Taras Bulba – un altfel de Totem și tabu*”, descrie modul în care credința creștină devine, pentru cazacii dispuși să se războiască oricând și cu oricine, pe motive culturale și mai ales religioase, un prilej de manifestare a impulsului thanatic. Subcapitolul II.2., „*Gogol și Dostoievski: intuiții în psihologia socială*”, schițează maniera în care peisajul uman înconjurător s-a reflectat, „surprins într-o permanentă dinamică sau mutație, personală sau colectivă”, în operele celor doi scriitori, care i-au redat „cu deplină autenticitate” reflexele, reacțiile, răspunsurile la stimulii externi. În subcapitolul II.3., „*Alteritatea în imaginarul creștin de creație*”, este reluată ideea conflictului dintre cazaci ori ruși și evrei ori turci, pentru că „felul în care Gogol se poziționează, prin intermediul personajelor sale, față de cei diferiți, nu doar religios, ci și structural psihologic, [...] pare să anunțe și alegerea, poate chiar predeterminarea, felului în care Dostoievski se referă în toate notele sale de jurnal la evrei și, încă și mai des, la ceea ce numește «problema Constantinopolului»”. Subcapitolul II.4., „*Thanatos și de-dublare. Arhetipul matern*”, insistă asupra diferențelor structurale și comportamentale dintre cei doi fii ai lui Taras Bulba, Ostap și Andrii; dacă fiul cel mare este într-un totuț urmașul tatălui său, mezinul își permite inclusiv să se îndrăgostească la prima vedere – adică să aibă, pentru scurt timp, „revelația valorii, frumuseții și a adevărului posibile în alteritate”. Subcapitolul II.5., „*Arhetipul pâinii. Sincronicitate jungiană sau conceptul de destin tragic*”, folosește incursiunea lui Andrii Bulba în cetatea asediată, pentru a le duce locuitorilor ei pâine și făină, drept pretext pentru a urmări modul în care pâinea, ca „arhetip generator de viață”, „simbol și apoi substitut al lui Hristos”, apare menționată în toată literatura universală, ca element central al unui ritual de comuniune vechi de două milenii. Subcapitolul II.6., „*Valențe ale arhetipului matern*”, atrage atenția asupra faptului – universal valabil sau, altfel spus, cu valabilitate în întreaga literatură universală – că „Jubirea este [...] completată, ca trăire față de personajul feminin, cu adorația, specifică ritualului, cultului și vieții spirituale, întotdeauna importante pentru planul latent al lecturii.” Subcapitolul II.7., „*Imaginarul creator sub semnul sacrificiului*”, este dedicat alegerii făcute de Andrii Bulba – de a-și părăsi familia pentru a rămâne împreună cu femeia iubită –, alegere pentru care tatăl său îl consideră pasibil de pedeapsa cu moartea, însă pe care evreul Iankel o prezintă ca fiind perfect justificată și acceptabilă. În subcapitolul II.8., „*Poetica unei metamorfoze. Renașterea unui Golem*”, Călin-Horia Bârleanu își invită cititorii să privească (și, mai mult, să accepte) moartea lui Andrii – respectiv, uciderea acestuia de către tatăl său – prin prisma unui registru cultural și, mai ales, spiritual oferit de scriitorul american de origine poloneză Isaac Bashevis Singer în romanul *Golemul* (1969). Subcapitolul II.9., „*Estetica morții în registrul creștin*”, acordă finalului romanului „un și mai evident caracter spiritual”, iar personajului titular, „rolul tragic de cronicar al lui Thanatos”, cu scopul de a demonstra, o dată în plus, că – altfel decât considerau criticii literari din secolul trecut – „ceea ce este cu adevărat fantastic sau neveridic în aceste tipologii umane reprezintă însăși legătura lor cu realitatea și cu un cadru inconștient colectiv”.

Capitolul al treilea al studiului, *Psihobiografia imaginarului patern la Gogol și Dostoievski* [p. 141-159], descrie imaginarul patern drept „o parte importantă a inconștientului colectiv”, care „există la Dostoievski în mod aproape exemplar pentru teoriile psihanalitice” (vezi analizele lui S. Freud), în timp ce „la Gogol forma sa este mai degrabă latentă, metaforică, în armonie cu universul creștin spre care a aspirat scriitorul în mod permanent”. Subcapitolul III.1. pune „Problema numelui și a ne-numirii”, căutând, tot pe filieră freudiană, o explicație pentru faptul că mama fiilor lui Taras Bulba, iubita lui Andrii Bulba și slujnica acesteia nu au nume: „Nu există îndoială că Gogol alege deliberat să nu ofere nume personajelor feminine, însă putem ridica o umbră de îndoială asupra rațiunii care a stat la baza acestei alegeri, mai degrabă inconștiente, dacă avem în vedere intuiția profundă a rolului jucat de nume pentru structura personalității personajului și pentru întreaga dinamică a operei literare.” Pe de altă parte, subcapitolul III.2., „Arhetipul umbrei”, pornește de la o apreciere a lui C. G. Jung, potrivit căruia umbra reprezintă „o formă arhetipală a inconștientului, asumată doar printr-un reflex și înlăturată pe parcursul vieții din câmpul proceselor raționale”, printre care se numără și procesul de adaptare la maturitate.

Cel de-al patrulea capitol, *Mantaua – alienare și hipersensibilitate* [p. 161-254], atrage de la bun început atenția cititorilor asupra „tehnicii impecabile” prin care Gogol reușește să transforme personajul Akaki Akakievici într-un exponent – de factură tragică – al unei întregi categorii sociale. Subcapitolul IV.1., „Un altfel de inițiere în proxemică”, aprofundează natura relației (sau: a non-relației) în care se află protagonistul nuvelei cu colegii săi de serviciu, cu semenii din „singurul univers colectiv disponibil”: un anonim, o ființă aproape invizibilă, o cantitate neglijabilă care, un secol mai târziu, ar fi lucrat într-un *cubicle*, Akaki Akakievici pare desprins dintr-o distopie de secol douăzeci. În subcapitolul IV.2., „Arhetipul *trickster*-ului și atracția existenței mecanice”, se continuă prezentarea personajului ca „om mecanic”, perfect capabil de a găsi plăcere și bucurie în foarte puțin solicitanta activitate desfășurată la birou, de a relaționa și chiar de a interacționa – nu cu ființele umane din jur, ci – cu literele pe care le copiază mecanic, aproape „ritualic”, zi după zi, an după an. Subcapitolul IV.3., „Elemente arhetipale ale spațiului. Haina ca mască”, este dedicat mantalei vechi, murdare și mult prea uzate pentru a mai putea fi recondiționată, de care însă copistul nu se poate despărți, pentru că a devenit o prelungire a personalității lui, un „spațiu intermediar între intimitatea absolută a corporalității [...] și lumea prin care cel care o poartă trece”. Subcapitolul IV.4., „Acțiuni simbolice. Gunoii și murdărie în *Mantaua*”, îl prezintă pe același funcționar ca fericit posesor al unei mantale noi, pe care a ajuns, între timp, să și-o dorească atât de mult, încât niciun sacrificiu nu i s-a părut prea mare pentru a economisi banii necesari achiziționării ei. Subcapitolul IV.5., „Grupul social ca personaj”, duce mai departe povestea mantalei celei noi, „simbol al feminității, sursă de viață [...], strat intermediar între el și lume [...], un portal prin care, parțial, bărbatul poate păși într-o dimensiune care i-a rămas străină și de care s-a ascuns” toată viața, până în ziua în care a fost invitat, pentru prima și ultima dată, la o agapă colegială. După cum sugerează însuși titlul său, subcapitolul IV.6., „Literatura testelor proiective”, face o interesantă paralelă între casele pe care, înainte de a fi atacat și deposedat de prețioasa manta, Akaki Akakievici le vede ca pe „niște pete negre, triste” și testul petelor de cerneală creat, la câteva decenii după publicarea nuvelei lui Gogol, de psihologul elvețian Hermann Rorschach. Pe parcursul subcapitolului IV.7., „Universalitatea unui simbol: calea rătăcită”, cititorul are ocazia de a însoți personajul în rătăcirea sa spre casă, prin viscol, „câlcând mereu pe-alături de trotuar”, pendulând așadar între două lumi. Subcapitolul IV.8., „Gogol, Dostoievski, Kafka”, abordează tema aparatului birocratic, potențial letal – temă tratată explicit de Gogol, însă mult mai subtil, metaforic, alegoric, de Franz Kafka. Subcapitolul

IV.9., „Banalul fantasticului”, aduce o serie de concluzii legate de ceea ce am putea numi „dematerializarea” personajului: după moarte, ca fantomă, Akaki Akakievici se arată în apropierea unui anumit pod, smulgând, la rândul său, mantalele de pe umerii trecătorilor.

Capitolul penultim, *Oniric și dimensiune latentă la Gogol și Dostoievski* [p. 255-318], tratează nuvela tripartită *Nasul*, publicată de Gogol în 1836, al cărei titlu în limba rusă trimite atât la organul olfactiv, precum și, mai puțin direct, la noțiunea de „vis” – de unde și abundența de metafore „asociate acțiunilor simbolice care au în mod evident cele două dimensiuni, specifice visului: cea manifestă și cea latentă”. Subcapitolul V.1., „O parte din întreg”, explorează „elementele cu trăsături falice” prezente din abundență în nuvelă, precum și – în mod necesar – contextele apariției acestora, în timp ce în subcapitolul V.2., „Cealaltă parte – viciul oglinzii”, se insistă asupra timpului, ca „dimensiune nu doar relevantă pentru întreaga operă a lui Gogol, ci și palpabilă la nivelul dinamicii dintre simboluri și personaje” – personaje a căror metamorfoză necesită, printre altele, timp.

Ultimul capitol al studiului, *Simbolul bănturii sacre și arhetipul pâinii la Dostoievski* [p. 319-358], aduce în prim-plan relația surprinzătoare construită de Dostoievski între „pâine” și „moarte”, relație care, cu precădere în romanul *Frații Karamazov*, roman care „reușește să cristalizeze ideologia scriitorului [...], reunind unele dintre cele mai complexe teme ale civilizației moderne”, evidențiază „natura morbidă a omului care, alienat, deturneză însăși natura simbolului” sacru al pâinii.

Urmărind modul în care Gogol și Dostoievski s-au axat „pe câteva direcții clare, determinate de universul spiritual asumate”, Călin-Horia Bârleanu uzează de întreg „spiritul analitic și energia interogativă” caracteristice criticului literar pentru a descifra ceea ce el însuși numește „lumea din spatele lumii descrise de primul nivel al textului”.

Ioana ROSTOȘ

Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava
ioana.rostos@usm.ro